KAUKŲ IR OBELYTĖS PILIAKALNIŲ TYRINĖJIMAI 1967—1969 METAIS

PRANAS KULIKAUSKAS

Dar prieš dešimtį metų Užnemunė archeologiniu požiūriu buvo netyrinėtas kraštas, ir apie čia išlikusius archeologinius paminklus išsamių duomenų archeologai neturėjo. Sistemingi šios teritorijos archeologiniai tyrinėjimai pradėti tik 1961 m. Nuo to laiko ištyrinėta visa eilė piliakalnių ir prie jų buvusių gyvenviečių [1], taip pat keli kapinynai [2]. Kasinėjimams buvo parinkti skirtingo laikotarpio ir skirtinguose Užnemunės rajonuose esą piliakalniai. Apie iki 1967 metų tyrinėtus piliakalnius trumpai rašyta spaudoje [3]. Gana reikšmingi yra Kaukų ir Obelytės piliakalnių tyrinėjimų duomenys; jie plačiau spaudoje neskelbti, išskyrus trumpą informaciją apie 1967 metų Kaukų piliakalnio tyrinėjimus [4].

Pirmasis šių piliakalnių tyrinėjimų etapas atliktas 1967—1969 m.[5], tad čia plačiau ir apžvelgsime jų tyrinėjimų rezultatus.

---

[1] Piliakalniai, Rasių apyl., Vilkaviškio raj. (1961); Paveisininkai. Lazdijų raj. (1962); Kunigiškiai — Pajevonys, Vilkaviškio raj. (1963—1964); Rudamina, Lazdijų raj. (1965); Kaukai, Alytaus raj. (1967—1969); Obelytė, Alytaus raj. (1968—1969); Norkūnai, Prienų raj. (1964—1965); Kumelionys, Kapsuko raj. (1968); Meškučiai, Kapsuko raj. (1968); be to, Kauno hidroelektrinės rajone 1955—1957 m. tyrinėti Bačkininkėliai, Guogai, Žiegždriai.

[2] Pakalniškiai, Šakių raj. (1963—68); Nendriniai, Kapsuko raj. (1966—1967); Mikytai, Šakių raj. (1967).

[3] **П. Куликаускас,** Исследования городищ Занеманья-Юго западной части Литвы.— От эпохи бронзы до раннего феодализма, Таллин, 1966; p. 77—79; **П. Куликаускас,** Исследования городищ Занеманья в Литве.— Liber Josepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus, Wrocław—Warszawa—Kraków, 1968, p. 297—313. **П. Куликаускас,** Исследование городищ Занеманья в Юго-Западной части Литвы.— Древности Белоруссии, Минск, 1966, p. 160—162; **А. Меркевичюс,** Исследования городищ Занеманья.— Материалы конференции молодых ученых Белоруссии и Прибалтики, Минск, 1963, p. 76—79.

[4] **П. Куликаускас,** Исследование городищ в местности Обелите—Каукай.— Археологические открытия 1967 года, Москва, 1968, p. 266—267.

[5] Piliakalnius tyrinėjo Vilniaus Valstybinio V. Kapsuko universiteto Istorijos f-to Lietuvos TSR istorijos katedra, vadovaujant doc. P. Kulikauskui. Talkininkavo vyr. lab. D. Bešėnienė ir studentai istorikai.

Alytaus rajone būta kelių Obelyčių. Vardus jos gavo nuo Obelytės ežero, apie kurį spietėsi keli stambūs dvarai. Pagal dvarininko, kuriam jos priklausė, pavardę ir buvo vadinamos Pranavičių Obelytė, Peseckų Obelytė, Struckų Obelytė. Abu piliakalniai iki pirmojo pasaulinio karo priklausė Pranavičių Obelytės kaimui. Po pirmojo pasaulinio karo, išdalijus dvaro žemę, Obelytės kaimo dalis, esanti kairėje Peršėkės pusėje, buvo priskirta prie gretimo Kaukų kaimo, o sodybos, buvusios dešiniajame Peršėkės krante ir liko Obelytės kaime. Todėl toliau piliakalnį, esantį dešiniame Peršėkės krante, vadiname Obelytės piliakalniu, o piliakalnį, esantį kairiajame upelio krante — Kaukų piliakalniu [6].

Obelytės piliakalnis

Piliakalnis įrengtas gana aukštame Peršėkės krante. Iš rytų ir dalinai iš pietryčių jį supa upė, iš pietų ir vakarų — jos slėnis, o iš šiaurinės pusės — dirbamas laukas. Statoki ir aukštesni yra piliakalnio rytinis ir pietinis šlaitai, o iš pietvakarių ir vakarų šlaitai gana žemi ir nuolaidūs.

Obelytės piliakalnis šiandieną yra jau tiek sunaikintas, kad net sunku atpažinti čia jį buvus. Vietiniai gyventojai vadina jį „zomkumi" ir pasakoja, kad čia stovėję įvairūs Obelytės dvaro pastatai. Dabar didelė piliakalnio aikštelės dalis ariama, o vakariniame jos pakraštyje stovi A. Kaminsko sodybos pastatai, į vakarus nuo jų — sodas.

Piliakalnio aikštelė kiek ovalios formos, lygi, nežymiai aukštėja šiaurės kryptimi. Šiaurės-pietų kryptimi aikštelė yra apie 70—75 m ilgio, o rytų-vakarų — 60—65 m. Šiauriniame aikštelės gale yra buvęs supiltas gana ilgas pylimas, kuris ir skyrė aikštelę nuo gretimų laukų. Šiandieną pylimas jau vos pastebimas. Kiek geriau matomas tik rytinis jo galas.

Rytiniame piliakalnio pakraštyje, nuo Peršėkės pusės, yra 2 m aukščio, 18—20 m ilgio ir 12—14 m pločio kal-

[6] Norint išlaikyti senąjį piliakalnio pavadinimą, jis buvo vadinamas dviem vardais: Obelytės-Kaukų.

velė — tarsi atskiras piliakalniukas. Jos visas paviršius iškasinėtas duobėmis.

Kalvelė apaugusi medžiais ir krūmais, vakarinėje ir pietinėje pusėje jos šlaitai gana statūs, 2 m aukščio. 1968 m. tyrinėta jos šiaurinis ir pietinis galas.

Šiauriniame gale — didžiulės duobės pakraštyje buvo iškastas 7 m ilgio ir 2 m pločio perkasas. Žemė čia jau buvo judinta, joje aptikta daug degėsių ir deginto molio; jo sluoksnis siekė iki 120—150 cm storio ir skersiniame piūvyje degėsių juostelės buvo perskirtas į dvi dalis. Viršutinis sluoksnis iki degėsių juostelės siekė 40—60 cm storio. Be deginto molio gabalų, jame rastas deformuotas žalvarinis juostinis žiedelis ir keli gyvulių kaulai. Žemutinis sluoksnis buvo iki 60—80 cm storio.

Pietiniame kalvelės gale tarp duobių ištirtas 4×2 m dydžio plotelis. Čia išsiskyrė 3 sluoksniai, susidarę beveik ištisai iš deginto molio ir degėsių. Nejudinta žemė pasiekta tik 2—2,1 m gilumoje, beveik piliakalnio aikštelės lygyje. Viršutiniame sluoksnio horizonte daugiau užpiltų žemių. Jis yra apie 30 cm storio. Jame deginto molio gabalai mažesni. Tarp molio gabalų rastos kelios puodų grublėtu paviršiumi šukės.

Antras kultūrinio sluoksnio horizontas nuo viršutinio atskirtas 15—20 cm storio 50—60 cm gilumoje esančios degėsių juostelės. Šis sluoksnis susidaręs iš gana stambių molio gabalų bei anglių, sudegusių medinių rąstų liekanų. Šiame sluoksnyje rasta ir puodų brūkšniuotu paviršiumi šukių.

Trečias — pats žemutinis — kultūrinis sluoksnis 160—180 cm gilumoje atskirtas nuo antrojo taip pat degėsių juostelės. Jame ypač stambūs deginto molio gabalai ir degėsiai. Čia aptikta daug įvairiomis kryptimis suvirtusių rąstų, o dugne — akmenų grindinys. Šiame sluoksnyje rastos ir kelios puodų brūkšniuotu paviršiumi šukės.

Iš gautų duomenų nieko negalima spręsti apie kalvelės paskirtį. Aišku tik viena, kad čia greičiausiai būta statinio, kurio medinės konstrukcijos buvo apdrėbtos storu molio sluoksniu. Statinys mažiausiai tris kartus sudegęs ir vėl iš naujo atstatytas. Gal čia būta didžiulio gynybinio įrenginio? Kalvelė primena atskirą mažytį piliakalniuką. Miniatiūriniu piliakalniu jį būtų galima laikyti, jei jis

nebūtų kitc piliakalnio aikštelės pakraštyje. Tolesni tyrinėjimai vargu ar išaiškintų šios kalvelės paskirtį, nes ji ištisai iškasinėta duobėmis.

Aikštelės tyrinėjimai. Kadangi Obelytės piliakalnis smarkiai apnaikintas, rūpėjo patikrinti, ar yra išlikęs kultūrinis sluoksnis. Ariamame piliakalnio paviršiuje nėra jokių kultūrinio sluoksnio pėdsakų.

Tyrinėti pasirinktas plotelis pylimo rytinio galo papėdėje, pačiame aikštelės pakraštyje, arčiau kalvelės šiaurinės papėdės. Ištirtas tik 8 m ilgio ir 4 m pločio plotelis, nes visa piliakalnio aikštė buvo užsėta. Kultūrinis sluoksnis aptiktas, bet jis padengtas apie 50—70 cm storio užneštų žemių sluoksniu, kuriame nėra jokių žmonių gyvenimo pėdsakų. Tik 50 cm gilumoje atrasta puodų šukių. Giliau jų būta vis daugiau; intensyviausias kultūrinis sluoksnis aptiktas 100—120 cm gilumoje. Kultūriniame sluoksnyje rasta akmenų, daugiau — ploto dalyje arčiau kalvelės, degėsių, gyvulių kaulų ir gan daug puodų šukių. Iš viso čia surinkta daugiau kaip šimtas brūkšniuotu ir grublėtu paviršiumi puodų šukių. Daugiau degėsių aptikta perkaso šiauriniame gale, arčiau buvusio pylimo papėdės.

Obelytės piliakalnio tyrinėjimai parodė, kad čia iš tikrųjų būta gana ankstyvo laikotarpio piliakalnio. Iš surastos keramikos galima spręsti, kad piliakalnis buvo įrengtas pirmaisiais mūsų eros amžiais ir naudotas iki V—VI a. Jis buvo apleistas pirmojo tūkstantmečio antrosios pusės pradžioje, kada vietos gyventojai įsirengė naują pilį priešais senąją, jau kairiajame Peršėkės krante, dabartiniame Kaukų kaime.

Kaukų piliakalnis

Jei apie senąją Obelytės piliakalnį šiandieną žino tik senesnės kartos žmonės, tai piliakalnis kairiajame Peršėkės krante visiems pažįstamas. Jis iš tikrųjų labai dailus, gerai išsilaikęs, neapaugęs medžiais, gerai matomas. Vietos žmonės jį vadina „piliakalniu", pasakoja apie čia buvusius požemius, nugrimzdusią bažnyčią ir pan.

Iš šiaurės rytų, šiaurės ir vakarų Kaukų piliakalnį juosia Peršekė, kuri čia daro kilpą. Tarp seno ir naujo piliakalnio yra platokas upelio slėnis.

Kairysis Peršėkės krantas yra žemesnis už dešinįjį, todėl, statant naują pilį, buvo atlikti dideli žemės darbai.

Piliakalnis kiek ištįsęs iš šiaurės į pietus. Aikštelė beveik apskrita, lygi, beveik 25 m skersmens. Pakraščius juosia pylimas. Aukščiausias pylimas išlikęs pietiniame ir rytiniame pakraštyje, šiauriniame gale žemesnis ir visai žemas — vakariniame pakraštyje. Piliakalnio šlaitai labai statūs ir gana aukšti. Rytinėje ir pietrytinėje papėdėje buvęs gana platus ir gilus griovys; jis skyrė piliakalnį nuo gretimų laukų, kur buvo didelė sodybvietė.

Aikštelės tyrinėjimai. 1967—1968 m. tyrinėta tik vakarinė aikštelės pusė ir papėdėje esantis griovys. 1969 m. buvo padarytas pietinio pylimo skersinis piūvis.

Vakarinėje aikštelės pusėje tiriamas plotas buvo 25 m ilgio šiaurės—pietų kryptimi ir 10 m pločio.

Aikštelėje aptiktas dviejų laikotarpių kultūrinis sluoksnis: vėlyvasis ir ankstyvasis. Abu jie skyrėsi stratigrafiškai ir radiniais.

Viršutinis, arba vėlyvasis, kultūrinis sluoksnis tamsios žemės spalvos, purus, smėlingas. Jame išlikę gausūs akmenų grindiniai, ugniavietės, grūdai, gyvulių kaulai ir kt. Žemutinis kultūrinio sluoksnio horizontas skyrėsi nuo viršutinio šviesesnės spalvos molėta, gana sumindžiota žeme; ji vietomis perkasta. Ji aptikta po akmenų grindiniais ir buvo 20—40 cm storio. Šiam sluoksniui būdinga grublėtoji keramika ir kai kurie metalo dirbiniai — žalvarinis įvijinis antsmilkinis, lankinės, lenkta kojele segės.

Kaip ir daugelyje kitų tyrinėtų piliakalnių, pats intensyviausias kultūrinis sluoksnis yra aikštelės pakraščiuose — čia jis siekia iki 80—100 cm storio, tuo tarpu aikštelės viduryje — tik 40—50 cm storio.

Akmenų grindiniai. Stori akmenų grindiniai aptikti tiek pietinio, tiek vakarinio pylimo vidaus pusėje — pakraščiuose. Juos sudaro laisvai sumesti lauko akmenys, kai kur net 5—7 eilėmis. Grindiniai nebuvo taisyklingai išgrįsti. Jų paskirtis galėjo būti labai įvairi: gal jais buvo sustiprinti šlaitai, gal jie buvo skirti gynybinėms sienoms įrengti, o gal naudoti gintis nuo priešų? Jie galėjo būti atvežti ir piliakalnio pakraščiuose stovėjusių pastatų sienoms mūryti. Žemėse tarp akmenų, ypač virš jų, rasta daug puodų šukių, gyvulių kaulų, grūdų,

apdegusio molio gabalų, geležinių strėlių antgalių ir kitų dirbinių.

Ugniavietės. Jų Kaukų piliakalnyje aptikta keturios. Jos rodo gyvenamųjų pastatų vietą. Tai atviri židiniai — 40—60 cm gilumo ir 120—150 cm skersmens dubens formos duobės. Dugnas išgrįstas gana stambiais akmenimis (židinys Nr. 1, pl. 1). Viršutinėje dalyje nemaža akmenų, kurių dauguma buvo išvartyti. Akmenys nedideli, daugelis apdegę ar net suskeldėję. Židinių vietoje daug degėsių. Jų sluoksnyje rasta gyvulių kaulų, puodų šukių. Aplink židinius žemė stipriai sumindžiota, gausu įvairių radinių. Kaukų piliakalnio židiniai nesiskiria nuo kitų piliakalnių židinių.

Ūkinės duobės. Tyrinėtoje aikštelėje aptiktos ir 3—4 ūkinės duobės, kurių kontūrai išryškėjo, tik pasiekus antrą kultūrinio sluoksnio horizontą, maždaug 60—80 cm gilumoje nuo dabartinio aikštelės paviršiaus. Duobių skersmuo apie 1 m, gilumas nuo 2 m iki 2,3 m, jos siaurėja dugno link. Duobės pilnos tamsios žemės, dugne rasta puodų šukių. Ploto Nr. 1 duobės dugnas buvo išgrįstas akmenimis.

Stulpavietės. Jų čia aptikta nedaug, aikštelės vidurinėje dalyje. Vienos jų buvo apdėtos akmenų vainikėliu, kitas buvo galima atskirti iš tamsesnės žemės dėmių. Jos rodo, kad ir čia būta stulpinės konstrukcijos pastatų.

Pylimo tyrinėjimai. Aukščiausias pylimas — aikštelės pietiniame gale, iš gamtos kliūtimis neapsaugotos pusės. 1969 m. buvo padarytas jo skersinis piūvis per patį vidurį. Perkasas nuo aikštelės pradžios iki pylimo viršaus buvo 14 m ilgio ir 4 m pločio. Išorinėn pusėn jis buvo pratęstas dar 6 m.

Pylimas buvęs įrengtas maždaug per 3 kartus. Tai matyti iš piūvyje išryškėjusių sluoksnių. Pylimo dugne, ypač nuo aikštelės pusės, aptiktas beveik 4 m ilgio akmenų grindinys. Virš jo aptikta degėsių ir sutrūnijusio medžio liekanų. Matyt, iš pradžių čia būta paprastos užtvaros. (Toks atvejis konstatuotas Piliakalnio k. prie Nemenčinės ir Rudaminos, Lazdijų raj., piliakalnių pylimuose). Vėliau pylimas paaukštintas, suplūkiant 1 m storio molio sluoksnį. Virš pylimo ėjusi medinė siena, kurios liekanų aptikta sutrūnijusios medienos pavidalu. Paskutinį kartą

pylimas buvo paaukštintas, suplūkiant dar apie 3 m storio molio sluoksnį. Jo viršuje ėjusi galinga siena; tatai rodė stulpų smailiais galais vietos, gerai matomos rytinėje piūvio sienoje. Visas pylimas yra 6 m aukščio ir beveik ištisai suplūktas iš molio.

Viršutiniame pylimo sluoksnyje rasta daugiau kaip 20 geležinių strėlių antgalių. Vidinio šlaito papėdėje rasta akmenų, degėsių, puodų šukių, gyvulių kaulų. Viršutinėje pylimo dalyje, apie 2 m gilumoje, rasta briedžio rago gabalų.

Kiek skirtingos sudėties žemė konstatuota viršutinėje išorinio pylimo šlaito dalyje. Iš viršaus žemė smėlinga, giliau — deginto molio intarpas, degėsiai. Išorinis šlaitas labai status. Velėnos sluoksnis čia silpnas. Žemė greit išdžiūsta. Iki šlaito papėdės perkasas nekastas.

Griovio tyrinėjimai. Rytinėje ir pietrytinėje bei pietinėje piliakalnio papėdėje matomas griovys. Beveik ties pietinės pylimo pusės piūvio viduriu buvo padarytas ir griovio skersinis piūvis. Griovys užneštas nuo šlaito nuplautomis žemėmis. Jis, matyt, įrengtas paskutiniame piliakalnio statymo laikotarpyje: jo dugne terasta vėlyvų puodų šukių, vienas kitas gyvulio kaulas ir akmenų. Griovys buvęs apie 10—12 m pločio ir 1,5 m gilumo. Griovio dugne aptikta žymus sutrūnijusios medienos sluoksnelis.

Kaukų piliakalnio dirbiniai. Neskaitant puodų šukių, gyvulių kaulų ir kai kurių kitų radinių, piliakalnyje rasta apie 475 dirbinius. Tai darbo įrankiai, ginklai, papuošalai, akmenų trintuvai, vienos trinamosios girnos, kelios gargažės ir kt. Daugiausia dirbinių rasta viršutinio kultūrinio sluoksnio horizonte — tamsioje žemėje. Dirbiniai buvo pasklidę po visą tyrinėjamąjį plotą. Ypač daug jų buvo aplink ugniavietes, taip pat virš ir tarp akmenų grindinių. Apatiniame kultūriniame sluoksnyje radinių nedaug.

Iš darbo įrankių minėtini: geležiniai peiliai, jų rasta 13, be to, 1 dalgio gabalas, apie 40 geležinių ylų, 1 spyruoklinės žirklės (vienanarės), daugiau kaip 80 molinių verpsčių smagračių — verpstelių, 6 akmeniniai galąstuvai, du geležiniai skiltuvai, žalvarinis pincetas, keletas akmenų trintuvų ir vienos trinamosios girnos. Tokių dirbinių, kaip peilių, ylų, galąstuvų, forma niekuo nesiskiria

nuo mums žinomų tokių pat dirbinių. Originalesni šio piliakalnio moliniai verpsteliai, kurie yra įvairaus didumo, skirtingos spalvos ir įvairiai išformuotais šonais ar galais bei skirtingai padaryta briaunele per vidurį. Gana įdomūs kiek įdubusiais galais verpstukai, taip pat aukšti aštriabriauniai verpsteliai. Artimiausi atitikmenys jiems — Aukštadvario piliakalnyje rastieji verpstukai. Kaukuose rastas ir vienas iš kelio girnelės padarytas verpstukas. Savotiški nedideli rusvo molio verpstukai, puošti aplink bėgančiais lankeliais, tarsi laiptų pakopėlėmis. Iš papuošalų minėtinas žemutiniame kultūriniame sluoksnyje rastas žalvarinis įvijinis sraigės tipo antsmilkinis, padarytas iš keturkampio skersinio piūvio vielos, kuri į galą suapvalinta ir susukta į iškilią sraigelę. Tokio tipo antsmilkiniai Lietuvoje rasti pirmą kartą.

Piliakalnyje aptikta 15 žalvarinių antkaklių gabalų, vytų iš gana storų vielų. Tai, greičiausiai, antkaklių kilpiniais galais gabalai. Vienas gabalas užbaigtas ilgu plokščiu galu.

Neįprastai daug rasta karolių. Tai žalvariniai įvijiniai, mėlyno stiklo ir geltonos masės karoliai. Žalvariniai karoliai — būdingas Užnemunės piliakalnių radinys. Rasta jų kapuose (Nendriniai), taip pat ir tyrinėtuose piliakalniuose (Kumelionys). Tokie karoliai pažįstami ir iš rytų Lietuvos pilkapių (Pamusis, Žvirbliai, Bevandeniškės, Pabarė ir Misijonarka). Kaukų piliakalnyje jų rasta 50. Jie buvo išsimėtę po visą aikštelę.

Mėlyno stiklo karolių buvo apie 20. Tai nedideli tamsaus mėlyno stiklo, viengubi, dvigubi, keturgubi ir kitokie, lygiu, rantelėtu paviršiumi arba inkrustuoti akutėmis bei spalvotomis juostelėmis karoliai, gerai pažįstami iš Lietuvos archeologinės medžiagos. Iš pavienių karolių būtų galima nurodyti pailgą plokščią, iššlifuotais rombiniais ploteliais karolį ir permatomo stiklo karolį.

Rasta apie 20 nepermatomos geltonos stiklo masės karolių, kurie taip pat viengubi, dvigubi, trigubi, keturgubi ar net penkiagubi. Vienas kitas buvo paauksuotu ar pasidabruotu vidumi. Piliakalnyje rastas tik vienas gintarinis karoliukas.

Kaukų piliakalnyje rastos 8 žalvarinės segės, iš kurių dvi lankinės palenkta kojele, kitos — pasaginės. Pasagi-

nių segių tarpe dvi kampuotais, o kitos cilindriniais galais. Visos jos yra skirtingo dydžio ir kiek skirtingo laikotarpio.

Įdomūs čia aptikti žalvariniai įvijine galvute smeigtukai. Vyrauja smeigtukai dviguba įvijine galvute. Įvija susukta ne išorėn, o vidun. Žalvariniai dviguba įvijine į vidų susukta galvute smeigtukai yra tipingas Kaukų piliakalnio dirbinys. Tokių smeigtukų rasta 11. Iš pavienių paminėtinas žalvarinis stora trumpa kilpine galvute smeigtukas, kurio vielos galas išplotas ir prilenktas prie galvutės šono. Jis primena geležinius lazdelinius smeigtukus.

Pažįstami piliakalnio gyventojams buvo ir papuošalai, sudaryti iš įvairių vielos žiedelių ar pakabėlių. Kai kurie jų saviti tik Kaukų piliakalniui.

Pliakalnyje rasta 14 apyrankių ar jų gabalų. Apyrankės beveik visos juostinės, padarytos iš platesnės ir siauresnės juostelės. Jos kiek išgaubtos, paplatintais galais. Viena buvo gyvuliniais galais.

Čia rasti ir 4 žiedai (juostiniai, paplatintu viduriu ir įvijiniai), įvairūs kabučiai, iš kurių paminėtinas nedidukas kryželio formos kabutis, inkrustuotas mėlyno stiklo akutėmis. Rasta piliakalnyje ir dirbinių gamybai naudotos žaliavos — vielos, skardos ir kt.

Įdomūs ir kiti Kaukų piliakalnio dirbiniai. Jų tarpe ypatingą vietą užima geležiniai įtveriamieji ir įmoviniai strėlių antgaliai; jų rasta apie 125. Tiek strėlių antgalių nerasta nė viename kitame tyrinėtame piliakalnyje. Strėlės aptiktos įvairiose aikštelės vietose, taip pat pylimo viršuje ir viršutinėje išorinio šlaito dalyje. Strėlių antgaliai įvairaus dydžio ir formos. Rasta čia ir strėlių su užbarzdomis, ietigalio plunksnos formos, rombine plačia viršūne, ilga siaura trikampe viršūne, dvišake viršūne ir kitokio tipo strėlių. Vyrauja strėlių antgaliai su užbarzdomis ir rombine viršūne. Kaukų piliakalnio strėlės daug analogijų turi su Volkovisko piliakalnyje ir Gnezdovo pilkapiuose rastomis strėlėmis. Jos buvo įvairios paskirties ir chronologiškai gana skirtingos, nors daugelio strėlių antgalių chronologiniai rėmai yra gana platūs. Kaukų piliakalnyje rasta ir sulaužytų strėlių, o kai kurios yra sulinkusios ir apdegusios.

Piliakalnyje rasta diržo sagčių ir diržų apkabų, žąslų grandžių, žvangučių, pentinų, cilindrinė spyna, žalvarinis svorelis ir kitų dirbinių. Iš retesnių apkalų minėtini pagilintais grioveliais ornamentuoti širdies ir rozetės formos nedideli žalvariniai apkalėliai, primenantys Juodajame kape prie Černigovo rastus arklio aprangos apkalėlius. Įdomus radinys — į gabalą sulipę geležiniai plokšti žiedeliai, galimas daiktas apsauginio šarvo liekana. Panašių fragmentų yra rasta Novgorode.

Masiškiausi radiniai Kaukų piliakalnyje yra keramika ir gyvulių kaulai. Čia rasta lipdytos ir žiestos keramikos. Lipdytos keramikos, palyginus su žiestąja, nedaug. Tai daugiausia storokos grublėtu paviršiumi puodų šukės ir lygesniu paviršiumi nežymiais kakleliais puodų šukės, ornamentuotos gnaibytiniu būdu. Daug įvairesnės yra žiestų puodų šukės. Jos plonesnės, gerai išdegtų, neaukštais kaklais ir atriestais į išorę pakraštėliais, ornamentuotų banguotiniais raštais arba paraleliai įrėžtais lankeliais puodų. Neretai bangelės sukomponuotos drauge su grioveliais. Nemažai buvo šukių ir be jokių ornamentų.

Piliakalnyje, ypač prie buvusių židinių, rasta labai daug gyvulių kaulų ir dantų. Jie stambūs, gana gerai išlikę ir įvairūs. Tiek gyvulių kaulų nerasta dar jokiame kitame tyrinėtame Užnemunės piliakanyje. Kaulai daugiausia naminių gyvulių. Jie tuo tarpu dar neištirti.

Išvados. Kaukų piliakalnio chronologijos klausimas didesnių abejonių nekelia. Piliakalnis įrengtas I-jo m. e. tūkstantmečio viduryje. Tuo metu jo pylimas dar nebuvo toks aukštas. V—VIII-uoju m. e. amžiumi gali būti datuojamas žemutinis kultūrinio sluoksnio horizontas, kuriam priklauso grublėtoji keramika, minėtas įvijinis sraiginis antsmilkinis, lankinės palenkta kojele segės ir kai kurios strėlės. IX—XII a. piliakalnis buvo perstatytas ir sutvirtintas pylimu bei grioviu papėdėje. Šiam vėlyvajam laikotarpiui priklauso žiestoji keramika, kūgio formos verpstukai, pasaginės segės, antkaklės, smeigtukai, žiedai, karoliai, strėlių antgaliai ir visi kiti radiniai. Jų chronologiniai rėmai gana platūs. Jie leidžia nustatyti, ir kada pilis palikta bei kokiomis aplinkybėmis sunaikinta. Būtent, pilis sunaikinta XIV a. pradžioje, greičiausiai karų su kryžiuočiais metu. Tai rodo sudegusių pastatų lie-

kanos, gausūs strėlių antgaliai, išmėtyti ir sulaužyti radiniai bei gyvulių kaulai.

Nėra jokios abejonės, kad senoviniai Kaukų-Obelytės piliakalnio gyventojai yra buvę žemdirbiai ir gyvulių augintojai. Apie žemdirbystę liudija rasti akmenys trintuvai, trinamosios girnos, taip pat apdegę grūdai, kurių rasta dideli kiekiai. Kaukų piliakalniui ypač būdingi ankštiniai javai. Varpinių grūdų nerasta. Pilies gyventojai, matyt, sunaudojo juos maistui, tuo tarpu ankštinių grūdų dar būta ir atsargų. Didelę reikšmę turėjo verpimas, puodininkystė ir metalų apdirbimas. Apie tai sprendžiama iš gausių verpstukų, puodų šukių, vietinių metalo dirbinių, taip pat gargažių ir liejimo formų. Piliakalnio sunaikinimas primena Vygando Marburgiečio aprašytą Margirio pilies tragediją.

Kaukų-Obelytės piliakalnių tyrinėjimai svarbūs ir Užnemunės gyvenamumo klausimo sprendimui. Nuo pat pirmųjų m. e. amžių iki XIV a. pradžios čia gyventa vietinių tų pačių lietuvių giminių gyventojų, jokių etninių pakitimų konstatuoti negalima. Visa tai turi padėti patikslinti teorijas dėl Užnemunės gyvenamumo problemų, gana gyvai keltų tiek ankstyvesnių tyrinėtojų, tiek ir mūsų dienų mokslininkų.

RUMBONIŲ PILIAKALNIO, ALYTAUS RAJ., GYVENVIETĖS KASINĖJIMAI 1969 METAIS

DALIA ANDRAŠIŪNAITĖ

Rumbonių piliakalnis yra Alytaus rajono Rumbonių kaime, Nemuno ir mažo upelio, kartais vadinamo Pilupiu, santakoje. Iš rytų pusės piliakalnį saugo Nemunas, iš šiaurės — gilus Pilupio slėnis, o iš vakarų piliakalnį nuo kitų kalvų skiria 12 m pločio griovys.

1968 m. vakarinėje piliakalnio papėdėje, 12—14 m nuo piliakalnio, kolūkis iškasė žvyrduobę, sunaikindamas beveik visą piliakalnį supusį griovį ir dalį prie piliakalnio esančios senosios gyvenvietės. Tarp žvyrduobės ir upelio liko siauras žemės ruožas su kultūriniu sluoksniu. Šis ruožas buvo nutarta ištirti.